

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΦΙΛΟΦΟΙΔΗΣ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Ε Ι Σ Α Γ Ω Γ Η

Ἐὰν τὸ ἴδεωντος εἰς τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν ἐνάπτυξιν τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἰναι ἡ ἐμβάθυνσις εἰς τὰς σχέσεις τῆς φύσεως καὶ τῆς ζωῆς, κατὰ τρόπον ὡστε διὰ τῆς οὐτιού ἀποκτωμένης ἐπιστημονικῆς γνώσεως νὰ ρυθμίζωνται τὰ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντες καὶ τὰ τῆς ζωῆς, τότε εἰς τὸν Πλάτωνα βλέπομεν τὴν ἐνσάρκωσιν καὶ τὴν πλήρη ἐκδήλωσιν τοῦ ιδεώδους αὐτοῦ. Ὁ Πλάτων ὡς ἴδειος φιλόσοφος δὲν κατεγίνετο εἰς τὴν ἔρευναν καὶ τὴν ἐπιστήμην, μακρὰν τῆς ζωῆς καὶ τῆς πραγματικότητος, ἀλλ’ ἐντές αὐτῆς καὶ χόριν ταύτης. Αὐτὸς ἀποδεικνύει ἡ Προσωπικότης του, τὸ περιεχόμενον τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως του, ἡ ἔννοια καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς διδασκαλίας του, ἡ ἐπίδρασίς του εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην, ἡ διαρκής αὐτοῦ σημασία.

Ἐκ τῶν δύο πόλων τῆς κατευθύνσεως τῆς ἀνθρωπίνης διανοήσεως καὶ ἐπιστήμης, τοῦ ὑλισμοῦ καὶ μηχανισμοῦ, δοστις δὲν ἀναγνωρίζει εἰς τὸν ἀνθρωπὸν ἀνωτέρον τινα ἰδιότητα ἀπὸ τὰς ψυχοφυσικὰς λειτουργίες, καὶ τοῦ ἴδεαλισμοῦ ἡ ἴδεολογίσμος, δόπταις παραδέχεται διτὶ διακρίνεται τῶν λοιπῶν δυντῶν διὰ τάσεων καὶ ἴδεων ἀνωτέρων, αἵτινες ἀπωσδήποτε, πλήν τῆς ἰκανοποιήσεως φυσικῶν ἀναγκῶν καὶ τῆς αὐτοσυντηρησίας, διδηγοῦσιν εἰς ἀνωτέρους πνευματικοὺς ὄριζοντας καὶ συντελεῖσιν εἰς ἀνάλογον διαμόρφωσιν τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος καὶ τῶν σχέσεων τῆς ζωῆς (πρᾶγμα τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ τὸν πολιτισμόν), διδεαλισμός, κατὰ τὴν ἔξακριβωσιν τῆς σπουδαιότητός του καὶ σημασίας καὶ κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν ἐπιστημονικῶς εἰς τὴν ζωήν, εἴναι ἔργον τοῦ Πλάτωνος. Καὶ δχι μόνον τοῦτο. Διὰ τῆς Πλατωνικῆς ἴδεολογίσεως, ἐκρίθη καὶ ἔξετιμήθη καταλήλως καὶ ὁ ύλισμός, ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ὅποιου εἰς τὴν ζωήν καθιστᾶ ἀδύνατον τὸν κοινωνικὸν βίον. Ἡ ἴδεολογία τοῦ Πλάτωνος, καθὼς καὶ αἱ ἀντιλήψεις καὶ θεωρίαι αὐτοῦ περὶ σημασίας, ἀξίας καὶ περὶ σκοπού τῆς ἐπιστήμης, προῆλθον καὶ ἐσχηματίσθησαν ἀπὸ τὰς ἀνάγκας καὶ στενοχωρίας τῆς τότε ἐλληνικῆς κοινωνίας. Πρὸ ταύτης, δπως θὰ ἴδωμεν, ἐτέθησαν προβλήματα σοβαρώτατα,

Πλάτων—Γ. Παναγιωτίδου.

E. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Ιδίως διὰ τῆς ἔξελίξεως τῶν πολιτικῶν πραγμάτων διαρκοῦντος τοῦ Πελοποννησιακού πολέμου καὶ μετά τοῦτον, τὰ ὅποια διεκύβευον αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τῆς κοινωνίας. Ὁ Πλάτων διέκρινεν ἀκριβῶς τὶ ἐλεγεῖ πεν, καὶ ποῦ ἐφέρετο ὁ κόσμος διὰ τῆς διαδόσεως μηδενιστικῶν θεωριῶν καὶ ἀντιλήψεων, σύτῳ δὲ συμφώνων καὶ πρὸς μίαν ἐνδόμυχον τάσιν του, ἔκαμε τὰ ἐπικρατοῦντα προβλήματα προσωπικά αὐτοῦ ζητήματα καὶ ἡσχοληθῆ εἰς τὴν λύσιν των μὲ δόλας τὰς δυνάμεις, καὶ καθ' ὅλον του τὸν βίον.

Τὰς ἀφετηρίας καὶ προϋποθέσεις μιᾶς τοιαύτης τροπῆς τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐπιστήμης, καθὼς καὶ τοὺς λόγους διὰ τοὺς ὅποιους ἡ ἐν γένει ἔξελιξις ἔφερεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Πλατωνικῆς Ιδεολογίας, εὑρίσκομεν εἰς τὴν πορείαν τῆς Ἐλληνικῆς πνευματικῆς ζωῆς κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ Πλάτωνος χρόνους. Διὰ τοῦτο, ἐφ' ὅσον ἡ ἔξετασις τῆς προηγηθείσης πορείας τῆς ἔξελίξεως ἐν τῇ πνευματικῇ ζωῇ δύναται νὰ ρίψῃ τὸ ἀπαίτουμενον φῶς εἰς τὰς νεωτέρας τροπὰς καὶ νὰ βοηθήσῃ σπουδαίως εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ Πλάτωνος, νομίζομεν ὅτι ἐπιβάλλεται νὰ ρίψωμεν ἐν βλέψμα εἰς τὴν πορείαν αὐτὴν τῆς ἔξελίξεως τῆς πνευματικῆς ζωῆς, κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ Πλάτωνος χρόνους.

Δὲν εἶναι ἄγνωστον ὅτι, ὅπως τὸ ἀτομον ἀναπτύσσεται εἰς ἐν κοινωνικὸν καὶ φυσικὸν περιβάλλον διὰ νὰ φέρῃ εἰς φῶς ὅ, τι ἡ σύνθεσις αὐτοῦ καὶ ἡ φύσις ἐνδομύχως ὡς πυρήνα παρουσιάζουσιν, σύτῳ καὶ ἐν ἔθνος ἢ λαὸς ὑπὸ τὴν ἐπιδρασιν τοιούτου φυσικοῦ καὶ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος ἀναπτύσσουσιν ὅ, τι ὡς φυλὴ καὶ ὡς σύνολον ἐνδομύχως ὑπάρχον. Ιδιότηταν παρουσιάζουσιν. Τὸ τοιοῦτον «ἐν διόμυχως ὡς ὑπάρχον» ιδιότηταν παρουσιάζουσιν. Εἰς τὸ ἀτομον μὲν δύναται νὰ εἶναι ἡ ψυχοφυσικὴ κατάστασις, ἡ διὰ κληρονομικῆς ἐπιδράσεως παρασκευασθείσα, εἰς ἐνα λαὸν ὅμως ἢ ἔθνος εἶναι ἢ δι' ὅλων τῶν ἀτομικῶν ψυχοφυσικῶν καταστάσεων συνολικῶς, δίκην Οὐρανίου τόξου, παρουσιαζομένη Ιδιομορφία. Ἡ ἔθνικὴ καὶ λαϊκὴ αὐτὴ συνολικὴ Ιδιομορφία, ὡς προϊὸν καὶ τῆς ἀλληλεπιδράσεως πρὸς τὴν ζωὴν (πρὸς γειτονικὰ ἔθνη καὶ λαούς) καὶ πρὸς τὸ φυσικὸν περιβάλλον, ἐκδηλώνεται Ιδιοτύπως ἐπίσης εἰς ἀντιλήψεις περὶ ζωῆς καὶ περὶ κόσμου καὶ εἰς ιδεώδη, αἱ ἀντιλήψεις δ' αὐταὶ καὶ τὰ Ιδεώδη ἐκφράζονται διὰ τῶν Μύθων καὶ διὰ τῆς Ποίησεως τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. "Οπου αἱ δι' ἐπιδράσεως τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος δημιουργούμεναι συνθῆκαι εἶναι τοιαῦται ὥστε νὰ μὴ προκα-

λήγονται άγων έν τῇ ζωῇ καὶ πνευματικὴ κίνησις, ἐκεῖ ἡ πνευματικὴ ζωὴ φέρει συναισθηματικὸν μᾶλλον χρωματισμὸν ἐκδηλούμενον τόσον εἰς τὰς ἀντιλήψεις καὶ τὰ ίδεώδη διὰ τῶν Μύθων καὶ τῆς λαϊκῆς ποιησεως, ὃσον καὶ εἰς τὴν ὄργανωσιν καὶ σύστασιν τοῦ κοινωνιοῦ βίου, δοτις διακρίνεται κατὰ τάξεις ἐπιολλήλους Θεοκρατικῶς ἀλληλεξαρτωμένας. Οἱ ἀνατολικοὶ λαοί, Ἰνδοί, Βαρβυλώνιοι κλπ., ἀνήκουσιν εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτήν. Ὁπου πάλιν αἱ ἔκ τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντες συνθῆκαι ἀνογκάζουν ἔνα λαὸν νὰ εὔρισκηται εἰς διαρκεῖς ἀγῶνας καὶ πολέμους, ὅπως συνέβαινεν ἀλλοτε εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας, Αἰγυπτίους κλπ., ἐκεῖ εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν διακρίνεται ἡ κυριαρχία καὶ ἡ ἐκτίμησις τῆς ἴσχυρᾶς βουλήσεως, καὶ αὕτη ἐκφράζεται διὰ τῆς Μυθολογίας, τῆς Ποιήσεως καὶ τῆς Ὀργανώσεως, τῆς ἀπολυταρχικῆς καὶ πατριαρχικῆς, ἢ Θεοκρατικῆς καὶ κληρικαρχικῆς, τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Κατ’ ἀμφοτέρας αὐτὰς τὰς περιπτώσεις τὸ ἀτομον χάνει πᾶσαν προσωπικὴν πρωτοβουλίαν καὶ ἐλευθερίαν, διότι ἀνήκει καὶ ἔξαρτᾶται ἐκ τῆς ὁμάδος. Διὰ τοῦτο καὶ δυσκόλως, καὶ λίγαν σπανίως ἀποκτᾷ συνειδησιν τῆς προσωπικότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀλληλεξαρτήσεώς του πρὸς τὴν κοινωνίαν. Ὁπου ὁμως αἱ ἐν λόγῳ συνθῆκαι ἐκ τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντες εἴναι τοιάυται, ὥστε δι’ ἀγῶνων καὶ ἐργασίας σχετικῶς μικροτέρων νὰ ἐπιτυγχάνωνται οἱ ἐπιδιωκόμενοι σκοποί,¹⁾ ἐκεῖ διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τῆς ἐνεργείας καὶ τοῦ σκοποῦ, ἐπιτυγχάνεται ἡ ἀνάπτυξις συνειδήσεως τῆς ἴδιας ἀτομικῆς ἀξίας καὶ δυνάμεως, ἐκεῖ τὸ ἀτομον δὲν ἀποτελεῖ τυφλὸν ὄργανον τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Ἐκεῖ δημιουργεῖται πνευματικὴ κίνησις, καὶ ἡ παρατήρησις στρέφεται πρὸς τὸ περιβάλλον τὸ φυσικὸν καὶ τὸ κοινωνικόν, ἀπὸ τὸ ὅποιον μανθάνει ρυθμοὺς καὶ κανόνας προσαρμογῆς. Υπὸ τοιάυτας συνθῆκας ἡ κοινωνικὴ ὄργανωσις εἴναι ἀνθρωποκρατικὴ βασιζομένη εἰς τὸ ἀτομον. Τοιάυτας συνθῆκας παρουσιάζει ἡ Ἑλλάς καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν συνθηκῶν αὐτῶν ἐκ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος καὶ ἐκ τῆς ἐπικοινωνίας πρὸς ἄλλα ἔθνη, ἐμορφώθη ἀνθρωποκεντρισμός τις ἐκδηλούμενος εἰς τὴν Μυθολογίαν καὶ τὴν Ποίησιν. Αὗται, ὡς περιέχουσαι ἀντιλήψεις περὶ κόσμου καὶ ζωῆς καὶ ἰδεώδη προκαλοῦντα δχι τὴν τυφλὴν ὑπακοὴν καὶ πειθαρχίαν, ἀλλὰ τὴν ἀτομικὴν ἀνάπτυξιν, καὶ τὴν ζήτησιν καὶ τὴν ἔρευ-

1) Περὶ πάντων τούτων ἴσε καὶ Γ. Παναγιωτίδου Ἱστορίαν τῆς ψυχολογίας. Πρβλ. Σπ. Λάμπρου : Ἱστορίαν τοῦ Ἑλλην. "Ἐθνους Τόμ. Α".

ναν, κατέστησαν δινατήν τὴν γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλοσοφίας. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν ιδιοτυπίαν αὐτὴν κυρίως τῆς Ἑλληνικῆς πνευματικῆς ζωῆς, εἰς τὴν 'Ἑλληνικὴν Μυθολογίαν καὶ εἰς τὰ Ποιήματα τοῦ 'Ομήρου καὶ τοῦ 'Ησιόδου, ἔχει τὴν ἀρχὴν της ἡ Φιλοσοφία καὶ δῆλος εἰς εύνοικας οἰκουμενικὰς συνθήκας, διότι πολλοὶ ίσχυρίζονται, οἵσας αἱ συνθῆκαι αὗται ἀποτελοῦν δρὸν εὔδοκιμῆσεως τῆς φιλοσοφίας, δῆλος καὶ δρὸν γενέσεως αὐτῆς, διότι ἀνὴρ φιλοσοφία ἔξηρτάτο ἐκ τῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν, τότε θέτετε νὰ είχεν ἀναπτυχθῆ πολὺ πρότερον εἰς τὰς πλουσίας χώρας τῆς Ἀσίας.

'Απὸ τὴν συγκέντρωσιν καὶ ἀπλῆν συστηματοποίησιν τῆς ἀπλῆς ἐμπειρίας (Γνωμικὰ τῶν ἐπτάτα σοφῶν κλπ.) καὶ ἀπὸ τὴν βαθμιαίαν ἐμβάθυνσιν εἰς τὰς ἀντιλήψεις τὰς μυθολογικάς, τὴν 'Ἑλληνικὴν πνευματικὴν ζωὴν χωρεῖ πρὸ δὲ τὴν ἔρευναν αὐτῆς φύσεως. Αντικείμενον τῆς τοιαύτης πρωτογενοῦς ἐπιστημονικῆς ἔρευνης κατ' ἀρχὰς ἥσαν αἱ γενικαὶ σχέσεις καὶ αἴτιαι τοῦ ἔξω κόσμου, καθὼς καὶ διάφορα ἀστρονομικά, φυσικὰ καὶ μετεωρολογικὰ ζητήματα. Τοιαύτη είναι ἡ φιλοσοφία τῶν Ἰώνων φιλοσόφων, εἰς οὓς συγκαταλέγονται Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, ὁ Ἀναξίμανδρος, ὁ Ἀναξιμένης κλπ. Βαθμηδὸν ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα καὶ τὰς σχέσεις αὐτῶν προχωρεῖ ἡ τοιαύτη ἐπιστήμη εἰς τὸν σχηματισμὸν ἐννοιῶν, καὶ εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἔρμηνείσαν τοῦ ἔξω κόσμου διὰ τούτων. Οἱ Πυθαγόρειοι ἐβασίζοντο εἰς τὴν ἀριθμητικὴν καὶ ἀρμονικὴν τῶν ὅντων σχέσιν, ὁ Ἡράκλειτος εἰχεν ὑπ' ὅψιν τὴν αἰώνιαν κίνησιν καὶ μετοβολὴν τὴν μετά λόγου συμβαίνουσαν, οἱ Ἐλεᾶται (Ζενοφάνης, Παρμενίδης, Ζήνων) ἐφιλοσόφουν κατὰ πάστης κινήσεως καὶ μετοβολῆς ὑποστηρίζοντες τὴν ὑπαρξίν οὐσίας ἀμετοβλήτου, ὁ Ἐριπεδοκλῆς εἰς τὴν μεῖξιν τῶν στοιχείων παρ' αὐτοῦ θεωρουμένων: πυρός, ἀέρος, ὕδατος, γῆς, ἀπέδιδε τὴν σύστοσιν τῶν ὅντων, καὶ οἱ ἀτομισταὶ Λεύκιπποι καὶ Δημόκριτος τὸν ὑπάρχοντα κόσμον τῶν ἀντικείμενων καὶ καταστάσεων ἀπέδιδον εἰς τὴν αἰώνιαν κίνησιν τῶν ἀτόμων, μικροτάτων ὑποδιαιρέσεων τῆς ὅλης μὴ ἐπιδεχομένων ἄλλην ὑποδιαιρέσιν καὶ τομήν. Τοιουτορότικας προπαρεσκευάζοντο αἱ θεμελιώδεις μορφαὶ ἐπιστημονικῆς ἔρμηνείας τοῦ κόσμου καὶ τὰ στοιχεῖα σχηματισμοῦ ἐπιστημονικῶν ἀντιλήψεων. Αἱ τοιαῦται δημοσιεύονται προσπάθειαι καὶ ἔρευναι, μόλινότι ἐλάμβανον χώραν διὰ διαδόσεως τῶν ἀντιλήψεων τῶν δια-

φόρων φιλοσόφων, ησαν μᾶλλα ταῦτα κατ' ἀρχὰς περιωρισμέναι εἰς τὰς ἔξ ὡν προήρχοντο προσωπικότητας, ἢ σχολός. 'Η φιλοσοφία τώρα ὑπάρχει καὶ ἀναπτύσσεται σιωπηλῶς, ἐντὸς μὲν τῆς ζυμώσεως καὶ κινήσεως τοῦ δημοσίου βίου, ἀλλ' ἄνευ ἀλληλεπιδράσεως τινας πρές τοῦτον. Μόνον πρὸς τὸν θρησκευτικὸν βίον ἔρχεται κάπτως εἰς ἐπαφὴν καὶ ἐνιαχοῦ καὶ εἰς σύγκρουσιν, ἀλλ' ἐκ ταῦτων δὲν προκύπτει ἀγών τις σοβαρός, μᾶλλον ἡ φιλοσοφία ἀναλαμβάνει νὰ διαμορφώσῃ τὰς θρησκευτικές ἀντιλήψεις καὶ νὰ διαπαιδαγωγήσῃ καταλλήλως τὸν λαόν, διπώς φανερώνει ἡ σχολή τοῦ Πυθαγόρου κοι ὁ σύνδεσμος τῶν Πυθαγόρειών.

'Η διὰ τῶν Περσικῶν πολέμων ἐπελθοῦσα μεταβολὴ εἰς τὰς πολιτειακός, τὰς κοινωνικάς σχέσεις, εἰς τὰς ἀντιλήψεις καὶ εἰς τὰ ἴδεωδη, ἐπέφερε σπουδαίαν μεταβολὴν καὶ εἰς τὰ κατὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Αὗτη ὑπεχρεώθη τώρα νὰ ἀφήσῃ τὰ μακράν πάστης τύρβης μελετητήρια καὶ νὰ τεθῇ εἰς τὴν διάθεσιν καὶ ἔξυπηρέτησιν τῆς ζωῆς, διότι οἱ ἀγῶνες καὶ οἱ πόλεμοι μετά τῆς ὑπερβολικῆς ἀναπτύξεως τῆς συνειδήσεως περὶ τῆς ἀτομικῆς ἀξίας, παρουσίαζον πλέον κοινωνικά προβλήματα σπουδαία. Πᾶν τὸ δεδομένον κοι ὑπάρχον, πᾶσα ἀξία ἡθικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου, εἶχε πέσει, ἡ τεθῇ ὑπὸ ἀμφισβήτησιν καὶ ἀμφιβολίαν. 'Ο ἀνθρωπος ἔζητει νέας ἀξίας, νέας μορφὰς τῆς ζωῆς ἔξυπηρετούσας τὴν προσωπικότητα. 'Ο ἐμμένων εἰς τὴν παράδοσιν καὶ τὰ δεδομένα εὐρίσκετο πλέον ἔξω τῆς ἐποχῆς καὶ παρεμερίζετο. 'Ο ἐπιτήδειος καὶ ὁ εἰδήμων ἐπεκράτει καὶ ἔξηρχετο νικητής ἀπὸ τὴν κοινωνικήν αὐτὴν πάλην καὶ ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας. 'Η τοιαύτη κατάστασις τῶν πραγμάτων ἔφερεν εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς πεποιθήσεως ὅτι διὰ νὰ εύδοκιμήσῃ κανεὶς εἰς τὴν ζωὴν πρέπει νὰ είναι ἐπιτήδειος καὶ ἰκανός, ὅτι δὲ τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ ἰκανότητα αὐτὴν τόσον τὴν πολιτικήν, δοσον καὶ τὴν ἐπαγγελματικήν, ἀποκτῷ διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς μαθήσεως, διὰ τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀνωτέρας πνευματικῆς ἀναπτύξεως. 'Η διάκρισις αὕτη τοῦ ἐπιτηδείου καὶ πνευματικῶς μᾶλλον ἀνεπτυγμένου φέρει βεβαίως περιορισμόν τινα εἰς τὴν τάσιν πρὸς ἔξισωσιν τῶν πάντων, πρὸς κατάργησιν πάσης διαφορᾶς κοινωνικῶν τάξεων καὶ πρὸς ἐπικράτησιν καὶ κυριαρχίαν τῆς μάζης καὶ τῆς τύχης. Συγχρόνως δμῶς ἀναπτύσσεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον μεγάλη ὄρεξις πρὸς μόρφωσιν καὶ ἐκμάθησιν τῆς πολιτικῆς τέχνης. 'Αλλὰ τοιαύτη τέχνη ἦτο ἀγνωστος μέχρι τοῦδε, καὶ διπώς ἀπό τὰ πράγματα καὶ τὸν πρακτικὸν βίον ὑπεδεικνύετο δὲν ἦτο ἀλλη, παρά

ἡ τέχνη τοῦ πειθείν, ἡ ρητορική. "Οπως ἐδίδασκε καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ Περικλέους, διὰ τῆς ρητορικῆς ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπικρατῇ κανεὶς εἰς τὴν δημοκρατουμένην πολιτείαν καὶ νὰ ἔχῃ τὴν εύνοιαν τῶν πολιτῶν.

Χάριν τοιούτου τίνος σκοποῦ λοιπὸν τώρα λαμβάνεται ύπερδψιν, καὶ χρησιμοποιεῖται ἡ σοφία ἑκείνη, ἡ ὅποια ἡκολούθει ίδιαν ὀδόν, ἀλλ' ἐθαυμάζετο καὶ ἔξετιμάτο διὰ τὴν ἐμβάθυνσιν εἰς τὰ τῆς φύσεως. "Ηδη δὲ Ἀναξαγόρας προσεπάθει νὰ μεταφέρῃ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ τῷ σύμπαντι διαπιστουμένην τάξιν καὶ ἀρμονίαν καὶ εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὸν κοινωνικὸν βίον, ἐνῷ δὲ Δημόκριτος ὑπεδήλωνεν ὅτι ὅχι μόνον εἰς τὴν φύσιν καὶ τὰς αἰσθήσεις διακρίνεται τὸ «νόμῳ» (τὸ φαινόμενον) καὶ τὸ «ἔτεῇ» (τὸ ἀληθές), ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς σχέσεις τοῦ κοινωνικοῦ βίου καὶ εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς πολιτείας. "Ἄρχελας δὲ μαθητὴς τοῦ Ἀναξαγόρου καὶ διδάσκαλος, καθὼς λέγεται, τοῦ Σωκράτους, «έφιλοσόφησε καὶ περὶ νόμων καλῶν καὶ δικαίων.... Ἐλεγε δὲ καὶ τὸ δίκαιον εἶναι καὶ τὸ αἰσχρόν οὐ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ...» Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ φιλοσοφία συγχρονίζεται καὶ προορίζεται πλέον νὰ κάμη τὸν πολίτην ίκανὸν καὶ δραστήριον πολιτικόν.

Σοφισταὶ ἐλέγοντο ἑκείνοι, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀναλάβη τὴν διδασκαλίαν τῆς Πολιτικῆς καὶ τῆς ρητορικῆς, ὡς ἐπάγγελμα πλέον βιοποριστικόν. "Αλλ' ὅπως καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, ἡ τέχνη αὐτὴ καὶ ἐπιστήμη τῶν σοφιστῶν δὲν εἶχε διαιμορφωθῆ, οὔτε καθορισθῆ κατὰ τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν μέθοδον. "Απὸ τὰ συγγράμματα καὶ τὰς θεωρίας τῶν παλαιοτέρων οἱ σοφισταὶ ἤτο δυνατὸν νὰ ἀντλήσωσι γνῶσεις περὶ φύσεως καὶ μεταφυσικὰς θεωρίας ἀντιθέτους, ἀλληλοσυγκρουομένας καὶ ἀναιρούσας ἀλλήλας. Καὶ ἔξ αὐτῶν πράγματι ἐδανείζοντο τὰ περιεχόμενα τῶν ἐπιστήμην των, τὴν καθ' αὐτὸν ὅμως πολιτικὴν διδασκαλίαν ἐστήριζον εἰς τὴν Ρητορικὴν καὶ τὴν τέχνην τοῦ λόγου κοι τοῦ πείθειν. Οἱ κατώτεροι ἔξ αὐτῶν περιωρίζοντο εἰς τὴν διδασκαλίαν βοηθητικῶν μέσων τῆς ρητορικῆς, ὅπως εἶναι λ.χ. ὁ σχηματισμὸς προτάσεων διαφόρων, ἡ προφορά καὶ ἀπαγγελία, ἡ καὶ ἡσχολοῦντο εἰς τὴν τέχνην τοῦ ἀποδεικνύειν καὶ ἀναιρεῖν, εἰς τὴν σύνταξιν καὶ διδασκαλίαν λόγων δικανικῶν καὶ πολιτικῶν, τὸ εἰδος τῶν ὅποιων ἀνέπτυξαν ἀρκετά. Οἱ περιφημότεροι καὶ ἐπιτῆδειτεροι ἔξ αὐτῶν, μὲ τὸν Πρωταγόραν ἐπὶ κεφαλῆς ἐνεβαθύνον περισσότερον εἰς τὸ ἀντικείμενον τῆς διδασκαλίας των καὶ ἀνέπτυσσον λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὸν σχηματισμὸν ἀντι-

λήψεων καὶ ἴδεων, τὰ κατὰ τοὺς συλλογισμούς καὶ τὰς ἔννοίας, τὰ κατὰ τὰς ἐκτιμήσεις καὶ τὰς ἀξίας τὰς ἡθικὰς καὶ τὰς αἰσθητικάς.³ Εντεῦθεν ἀνεπιτύχησαν ψυχολογικαὶ θεωρίαι, κανόνες καὶ θεωρίαι περὶ Λογικῆς καὶ Ἡθικῆς.

Ἐπειδὴ δῆμος ἡ τοιαύτη ἔρευνα εἶχεν ὑπ’ ὅψιν κυρίως τὸ πῶς σχηματίζονται αἱ ἴδεαι (πάροιασεις—ἔννοιαι) καὶ ἀντιλήψεις καὶ πῶς δύναται νὰ ἐπιδρᾷ τις ἐπ’ αὐτῶν καὶ νὰ διαθέτῃ αὐτὰς κατὰ βούλησιν, διὰ τοῦτο ὅλη ἡ τέχνη τῶν σοφιστῶν συνίστατο εἰς τὸ νὰ τίθηται μία πρότασις, εἰς ἰσχυρισμόν, καὶ νὰ ἀναιρῆται.⁴ Ὡστὲ, κατὰ τοὺς σοφιστάς, πᾶν δύναται νὰ τεθῇ καὶ νὰ ἀναιρεθῇ.⁵ Ἐπομένως πᾶς ἰσχυρισμός καὶ τὰς ἐκτιμήσεις ἔχει στημασίαν καὶ ἀξίαν διὰ τὸ ἰσχυριζόμενον καὶ ἐκτιμῶν πρόσωπον μόνον. «Μέτρον ἀπάντων ἀνθρωπος· τῶν μὲν δυντων ὡς εἰσίν, τῶν δὲ οὐκ δυντων ὡς οὐκ εἰσίν».

Διὰ τῆς ἀδυναμίας καὶ ἀποφυγῆς ἵσως τῶν σοφιστῶν νὰ ἀναγγωρίζωσι καὶ νὰ ὑποστηρίζωσι μίσιν γενικῶς δυναμένην νὰ ἐπικρατήσῃ καὶ ἐπιβληθῇ ἀλήθειαν, ἀποδεικνύεται ἐπὶ τέλους ἡ σοφία των ἀνίκανος νὰ λύσῃ τὰ ὑπάρχοντα προβλήματα. Μόνον, τὴν σύγχυσιν ἔκαμνε μεγαλυτέραν, τὴν ἁποίαν ἀκριβῶς ἔπρεπε νὰ πολεμήσῃ. «Οταν αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὸν πέμπτον πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως, ἀπὸ πολιτικῆς δι’ ὀλίγον χρόνον, καὶ ἀπὸ πνευματικῆς ἀπόψεως διὰ πάντοτε. εἶχον ἀναδειχθῆ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος, ἡ σοφιστεία ἔσπευσεν εἰς αὐτάς, ἀνεπιτύχθη, ἀλλὰ συγχρόνως μετέφερε καὶ τὸ μικρόβιον τῆς διαφθορᾶς καὶ καταστροφῆς.

Τὸν ἐκ τῶν Σοφιστῶν κίνδυνον ἀντελήφθη ἔγκαιρως ὁ Σωκράτης. Οὕτως, ως εὔνοιῶν τὴν Ἑλληνικὴν διαφώτισιν, ἀλλὰ καὶ ως ὑγιῶς σκεπτόμενος, συνεφώνει μὲν πρὸς τοὺς Σοφιστάς εἰς τὸ ὅτι πᾶσα ἱκανότης καὶ ἡ ἀρετὴ εἰναι διδακτά, καὶ ὅτι ἡ γνῶσις καὶ τὸ φρόνημα εἰναι δυνατὸν νὰ καταστήσωσι τὸν ἀνθρωπὸν εύτυχη, ἐλάμβανεν δῆμος ὑπ’ ὅψιν ὅτι ἡ τέχνη τῶν Σοφιστῶν, ως διατεθειμένη διὰ τὴν ἔξυπηρέτησιν τοῦ ἀτόμου καὶ τῶν συμφερόντων αὐτοῦ, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ φέρῃ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα. Τὸ αἰσθημα καὶ ἡ συνείδησις τοῦ μεγάλου αὐτοῦ Ἀθηναίου πολίτου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνεχθῇ τὸν καταστρεπτικὸν διὰ τὸν πολιτικὸν καὶ τὸν κοινωνικὸν βίον ἀτομικισμὸν αὐτὸν τῶν σοφιστῶν. Ὡς ἐνάρετος καὶ καλὸς πολίτης ὁ Σωκράτης ἔξετίμα ὅχι ἐκεῖνον, ὅστις θὰ ἐφρόντιζε διὰ τὸν ἑαυτόν του μόνον, ἀλλ’ ἐκεῖνον ὁ δποῖος θὰ ἐφρόντιζε διὰ τὸ συμφέρον τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου καὶ θεοὺς ἐγνώριζεν

δτι εἰς τὴν εὐτυχίαν τοῦ συνόλου ἔγκειται καὶ η εὐτυχία τοῦ ἀτόμου.

Τὴν πραγματικὴν ἀρετὴν διέκρινεν ὁ Σωκράτης ὅχι εἰς τὴν ἴκανότητα τοῦ νὰ ἐπικρατῇ τις καὶ ἐπιβάλληται, ἀλλ' εἰς τὸ φρόνημα τὸ ἀφρούν εἰς τὸ κοινὸν ἀγαθόν. 'Εζήτει δ' ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην αὐτὴν τὴν ἀρετὴν νὰ διδάσκῃ τοὺς πολίτας, καὶ νὰ καθιστεῖ τούτους ἐναρέτους ἀπὸ ἡθικῆς καὶ κοινωνικῆς καθαρῶς ἀπόφεως. Ἐ πιτη δειότης καὶ 'Αρετὴ ή θική, ήσαν δύο ἐννοεῖσι, αἱ ὄποιαι ἔχωριζον τοὺς Σοφιστὰς ἀπὸ τὸν Σωκράτην. Ατομικὴ ἴκανότης κατὰ τὰς πρώτους, ἡθικὴ διάπλασις κατὰ τὸν δεύτερον. 'Αλλ' ἐπιτηδειότης-ἀρετὴ, ἴκανότης-ἡθικὴ διάπλασις, ἔξεφράζουντο ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους μὲ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν λέξιν: «'Αρετὴ». Διὰ τοῦτο πρὸς διάκρισιν τοῦ σοφιστικοῦ εἴδους τῆς ἀρετῆς ἀπὸ τῆς κατὰ Σωκράτην τοιαύτης, ἡρησιμοποιεῖται η Διαλεκτικὴ λεγομένη, η ὄποια καὶ ἐπικρατεῖ πλέον εἰς τὴν ἐπιστήμην ως μέσον ἐρεύνης καὶ ἔξτάσεως τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν σκέψεων. Ακολούθως ἀναπτύσσεται αὐτὴ πολὺ περισσότερον.

'Η ἐπιστήμη καὶ η γνῶσις, τόσον κατὰ τὸν Σωκράτην, δοσον καὶ κατὰ τοὺς Σοφιστάς, δὲν ἐλαυνόμενο ὑπ' ὅψιν ως σκοπὸς καθ' ἑαυτὸν καὶ δὲν ἐκαλλιεργεῖτο χάριν ἑαυτῆς. Κύριος σκοπὸς οὐτῆς ἐτίθετο η βελτιώσις καὶ η ἡθικοποίησις τοῦ ἀνθρώπου, η μόρφωσις καλοῦ πολίτου. 'Οσω δὲ σαφέστερον ἐτίθετο πρὸ ὀρθαλμῶν ὁ σκοπὸς αὐτός, τόσῳ φανερώτερον καθίστατο ὅτι τὰ διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν διατιθέμενα μέσα ησαν ἐλάγχιστα καὶ ἀνεπαρκῆ, κατὰ τρόπον μάλιστα τοιοῦτον, ώστε νὰ φαίνηται ἀδύνατος η ἐφαρμογὴ τῆς ἐπιστήμης εἰς τὸν πρακτικὸν βίον. 'Ἐκ τῶν περὶ φύσεως ἀντιλήψεων καὶ θεωριῶν είχον παραμερισθῆ βαθμηδόν αἱ περὶ ἀνθρώπου ἀντιλήψεις, καὶ η ἐπιστήμη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἶχε προχωρήσει εἰς σχηματισμοὺς ἐννοιῶν καὶ θεωριῶν μεταφυσικῶν, περὶ οὐσίας καὶ γενέσεως τῶν δυνάμεων, περὶ αἰτίων καὶ μορφῶν τῶν συμβαίνοντων ἐν τῷ φύσει. Αἱ μεταφυσικαὶ δ' αὐταὶ θεωρίαι καὶ ἐννοιαὶ μόνον δι' ἔξεζητημένων ἀναλογιῶν ἦτο δυνατὸν νὰ σχετισθῶσι πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὰς ἀξίας τῶν ἀνθρώπων. 'Εκ παραλλήλου καὶ αἱ περὶ ἀνθρώπου μερικαὶ γνώσεις παρουσίαζον μεγάλας δυσκολίας κατὰ τὴν συστηματοποίησίν των. Μᾶλλον χρησιμοποιησιμοὶ ἐφαίνοντο αἱ φυσιολογικαὶ καὶ αἱ ψυχολογικαὶ γνώσεις, αἱ ὄποιαι κατὰ ποσόν τούλαχιστον είχον αὔξηθη παρά πολὺ. 'Ακριβῶς δημιούρησαν αἱ χρησιμοποιησις αὐτῶν παρὰ τῶν Σοφιστῶν ἀπεδείκνυεν ὅτι διὰ τοῦ μέσου τούτου μόνου μέχρι

διαπιστώσεως τῆς ψυχολογικῆς σχέσεως καὶ προελεύσεως τῶν ἀνθρωπίνων παραστάσεων καὶ ίδεων καὶ μέχρι προσδιορισμοῦ τινος τῶν κατευθύνσεων τῆς βουλήσεως ἡτο δυνατὸν νὰ φθάσῃ τις.

Ο Σωκράτης θεωρεῖ καλὸν νὰ παραιτηθῇ πάστης τοιάυτης σοφίας χάριν τῶν ίδιων αὐτοῦ ἀντιλήψεων, αἱ ὅποιαι δὲν ἦσαν καὶ τόσον ἀπλαῖ καὶ κοιναῖ, ὃσον ἐνομίσθη πολλάκις παρὰ πολλῶν. Η γνῶσις, εἰς τὴν ὅποιαν αὐτὸς ἔζητει τὴν ἀρετὴν καὶ εὔτυχίαν τοῦ ἀτόμου καὶ τὴν σωτηρίαν καὶ εὐδαιμονίαν τῆς πόλεως (κοινωνίας), εἶχεν ἀντικείμενον καὶ περιεχόμενον ἀτάκην τὴν θεοτικήν μόνον ἀξίας καὶ τοὺς ἥθικους κανόνας. Εἰς αὐτὴν ἥλπιζεν ὅτι θὰ εὕρισκε τὴν ἀληθῆ καὶ πραγματικὴν σοφίαν, ἵτις θὰ ἀντετίθετο εἰς τὴν διὰ τῆς μεταβολῆς τῶν πραγμάτων καὶ διὰ τῆς δράσεως τῶν σοφιστῶν εύνοηθείσαν διαφθοράν, καὶ θὰ ἐδημιούργει νέαν κατάστασιν ἑξασφαλίζουσαν τὴν εὐημερίαν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Ήως βάσιν καὶ μέτρον μιᾶς τοιαύτης ιδεολογίας ἔχρησιμοποιεῖ τὴν «κοινὴν συνείδησιν», ἡ ὅποια ἀποτελεῖ δύναμιν ἰκανὴν νὰ ἐπιβάλῃ τὴν λογικὴν σκέψιν καὶ νὰ ἀντικρούῃ τὰς ἀντιφάσεις καὶ τὰς πλάνας τῆς ἀτομικῆς ἀντιλήψεως καὶ βουλήσεως. Διὰ σοθαρᾶς σκέψεως ἐπρεπεν, ἀπό τοιασδήποτε ἀπόψεως, νὰ ἀνακαλύπτωνται καὶ ἔξακριβώνωνται γενικῶς ἴσχυουσαι ἀρχαῖ, συμφώνως πρὸς τὰς ὅποιας ὁ ἀνθρωπός νὰ κρίνῃ καὶ νὰ πράττῃ, τόσον εἰς τὸν ίδιωτικόν, ὃσον καὶ εἰς τὸν πολιτικὸν καὶ δημόσιον αὐτοῦ βίον. Ενεκα τῆς κατευθύνσεώς του τοιάυτης ὁ Σωκράτης, δισωψηλότερον ἀνεβίβαζε τὴν ἥθικήν, τὴν πολιτικήν καὶ τὴν κοινωνικήν ἀξίαν τῆς γνῶσεως, τόσῳ περισσότερον ἡτο ἡναγκασμένος νὰ πολεμῇ τὴν ἐπιστήμην τῶν Σοφιστῶν. Πραγματικὲς φορεύς καὶ ρυθμιστής τῆς ἥθικῆς γνῶσεως ἡτο δι' αὐτὸν δλαός, ἡ «κοινὴ συνείδησις», καὶ προορισμὸν ίδιον του ἐθεωρεῖ τὸ νὰ «ἐκματιέσθαι τὴν τοιαύτην ἥθικήν συνείδησιν καὶ γνῶσιν, σχηματίζων, ἡ βοηθῶν εἰς τὸν σχηματισμόν, ἐξ ὑποσυνειδήτων συναισθημάτων καὶ ὄρθοφροσύνης, σαφεῖς ἀρχαῖς καὶ λογικὰ ἀξιώμαστα, σαφεῖς ἐννοίας τῶν σκοπῶν τοῦ βιούλεσθαι καὶ πράττειν. Απὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ἡ «γνῶσις» παρουσιάζεται βεβαίως καὶ ὡς ἥθική καὶ πολιτική ὑποχρέωσις παντὸς πολίτου, ὡς ἤτημα εἰς τὸ ὅποιον θὰ ἐπρεπε νὰ ἀσχοληθῆται πᾶς κανονικός καὶ ὡρίμος ἀνθρωπός. Η ἐπαγγελματική τούνουτίον ἐκμετάλλευσις τῆς τοιαύτης γνῶσεως ἐφαίνετο εἰς αὐτὸν ὡς μή περιποιούσα τιμήν.

‘Αλλὰ παρ’ ὅλην τὴν εὐγένειαν τῶν τοιούτων προσέσσεων καὶ

τῶν σκοπῶν τοῦ Σωκράτους, παρ' ὅλην τὴν ἐπιβεβλημένην ἀνάγκην ἔξ ής προέκυπτον οἱ σκοποὶ αὐτοί, ἡ Σωκρατικὴ ἴδεολογία ἐστιμείωνε πολὺ μικρὰς ἐπιτυχίας καὶ μόνον εἰς τὴν μεγάλην Προσωπικότητα τοῦ ἀνδρὸς πρέπει νὰ ἀποδοθῇ ἡ διάδοσις καὶ ἐπίδρασις αὐτῆς εἰς στενὸν κύκλον ἔξ ἀνθρώπων διαφόρων ἀντιλήψεων καὶ διαφόρου προελεύσεως. Ὁ ἀτομικισμὸς καὶ ἡ ἰδιοτέλεια ἔγοή τευον περισσότερον ἀπὸ τὴν πραγματικὴν φιλοσοφίαν. Ἡ προσωπικότης τοῦ Σωκράτους μετά τὸν θάνατόν του, διεκδικεῖται ἀπὸ τὰς διαφόρους ἐκ τῆς Σωκρατικῆς φιλοσοφίας προελθούσας σχολάς, καὶ ὑπὸ διάφορον φῶς παρουσιάζεται. Ἡ Σωκρατικὴ φιλοσοφία, τεμαχίζεται εἰς σχολάς τῶν Μεγαρικῶν, τῶν Κυνικῶν, τῶν Κυρηναϊκῶν κλπ., εἰς ἑκάστην τῶν ὅποιων μία ἀποφις αὐτῆς καλλιεργεῖται καὶ δημιουργεῖται ἀντίθεσις πρὸς τὰς ὅλας ἀδελφὰς σχολάς. Ὑπεράνω ὅμως δὲ πολὺ περισσότερον τῶν ἀπόψεων καὶ τῶν διαφόρων χωριστῶν κατευθύνσεων ὡς συνεκτικὲς δεσμὸς καὶ ὡς ἴδεολογία δὲν ἀπομένει, παρὰ ἡ ἐπιβλητικὴ Προσωπικότης τοῦ Σωκράτους. Ἀνευ τῆς ἐπιβολῆς αὐτῆς τῆς Προσωπικότητὸς του ἡ δρᾶσις τοῦ Σωκράτους δὲν θὰ ἦτο τίποτε περισσότερον ἀπὸ Ἡθικολογίαν τινα, δχληράν καὶ αὐτὴν διὰ τὴν τότε νεότητα. Ἡ μεγίστη ἔξυπηρέτησις τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλοσοφίας παρὰ τοῦ Σωκράτους συνίσταται, κατὰ γενικῶς ἐπικρατοῦσαν ἀντιληψιν, εἰς τὴν ἀνακάλυψιν καὶ ἐφαρμογὴν παρ' αὐτοῦ τῆς πραγματικῆς λογικῆς ἐννοίας, τῆς «μετὰ λόγου» γνώσεως, ἥτις ἐστήματινε πρόσδον σημαντικωτάτην, ἐφ' ὅσον οἱ Σοφισταὶ ἐπέμενον καὶ ἡ σχολοῦντο εἰς τὰς παραστάσεις καὶ ψυχικάς λεγομένας ἐννοίας, εἰς τὴν «δόξαν». Ἄλλα καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς τὰ ἀποτελέσματα τῆς τοιαύτης ἐφαρμογῆς ἥσαν πολὺ μικρά. Τοῦτο, διότι, ὅπως καὶ μέχρι σήμερον ἀκόμη διδάσκει ἡ πρόσδος τῶν ἐπιστημῶν, ἡ μόρφωσις καὶ ὁ σχηματισμὸς μονίμων καὶ σταθερῶν γενικῶν ἐννοιῶν εἶναι δυσκολωτάτη εἰς ζητήματα τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἡθικῶν ἀξιῶν. Τὸ τοιοῦτον ὅμως δὲν ἔμποδίζει τὴν ἀνθρωπίνην διανόησιν νὰ δασχολῆται δι' ἐννοιῶν καὶ εἰς τὰ κατὰ τὴν ζωὴν καὶ τὰς ἡθικὰς σχέσεις. Οὗτω τὸ ἔργον τοῦ Σωκράτους μόλις ταῦτα συνεχίζεται. Ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἀργότερον, μεταφέρουσι τὴν διὰ λογικῶν ἐννοιῶν ἔρευναν εἰς τὴν Μεταφυσικὴν καὶ εἰς τὴν περὶ φύσεως ἐπιστήμην, ἐδὼ δὲ ἀναπτύσσεται ἡ Σωκρατικὴ ἴδεολογία τόσον, ώστε κατὰ τρόπον ίκανον ποιητικὸν φάσις ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὰς σχέσεις τῆς ζωῆς καὶ εἰς τὴν Ἡθικήν.

Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὴν μέχρι τοῦδε πορείαν τῆς ἔξελίξεως

ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, διακρίνομεν ἀμέσως δτὶ, ἃν αὐτη περιωρίζετο εἰς τὴν πάλην καὶ τὸν ἀνταγωνισμὸν μεταξὺ τοῦ Σωκρατικοῦ νοολογισμοῦ καὶ τοῦ ὀφελιμισμοῦ τῶν Σφιστῶν καὶ τῶν ρητόρων, θὰ περιέπιπτον εἰς ληθῆν ὅλα ὅσα εἶχεν ἐπιτύχει ἡ ἔρευνα τῶν παλαιοτέρων φυσιοφιλοσόφων, κατ' αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον θὰ διεκόπτετο ἡ πρόοδος τῆς ἐπιστήμης, καὶ θὰ παρίστατο ἀνάγκη, δταν θὰ ἐδίδετο ἐκ νέου εὔκαιρία, νὰ ἐπαναλάβῃ ἡ ἀνθρωπίνη σκέψις ἐξ ἀρχῆς πάλιν τὴν ἐπιστημονικήν ἔρευναν. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἡθικῆς ἀπόψεως δὲν θὰ ἥτο δυνατὸν νὰ σημειωθῇ πρόοδος, διότι θὰ ἔλειπε τὸ γνήσιον καὶ ἀναμφισβήτητον μέτρον τῶν πράξεων, ἡ δὲ «κ ο ι ν ἡ σ υ ν ε ίδησις» τὴν δποίαν εἶχεν ὡς τοιοῦτον μέτρον ὁ Σωκράτης, δὲν παρουσίαζε τὴν ἀπαιτουμένην ἀναγκαιότητα, ἐπιβολήν καὶ σταθερότητα. Παράδειγμα δτὶ ἐξ αὐτῆς προηλθον αἱ ἀντιλήψεις τῶν Κυνικῶν καὶ τῶν ἀντιθέτων τούτων Κυρηναϊκῶν, αἱ θεωρίαι τῶν δποίων, ἀν ἐπεκράτουν γενικῶς, πᾶν ὅλο ἡ ἀρίστην κατάστασιν θὰ παρουσίαζεν ἡ κοινωνία.

Ἄπὸ τοῦ σημείου αὐτοῦ λοιπὸν τώρα διακρίνεται τὸ ὑψος καὶ ἡ σημασία τοῦ Πλάτωνος. Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν σύγχυσιν καὶ τὴν ἀνευ δρθοῦ προσανατολισμοῦ, εἰς συγκρούσεις ἰδεολογιῶν φερομένην πνευματικὴν καὶ ἡθικὴν ζωὴν, αὐτὸς ἀνεδείχθη ὁ ἀνακαινιστής τῆς ἐπιστήμης κοὶ ἐπεδίωξε τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς εἰς τὸν βίον καὶ τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων. Τὸ θάρρος καὶ τὴν δύναμιν πρὸς τοῦτο ἥντλησεν ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμὸν διὰ τὰ Σωκρατικά ἴδεωδη, τὰ δὲ περιεχόμενα καὶ τὰς μορφὰς ἀπὸ τὴν μεγάλην καὶ παναρμόνιον ψυχὴν του. Ἡ τοιαύτη ἴδιοσυγκρασία αὐτοῦ ἐκδηλοῦται εἰς τὰς συγγραφός του καὶ διὰ τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως καὶ ἔρεύνης. Ἡ πεποίθησίς του πλέον ἥτο, δτὶ ἡ ἐπιστήμη ἡ προτιθεμένη νὰ κανονίζῃ καὶ κατευθύνῃ τὰν ἀνθρώπινον βίον, είναι ἀνάγκη νὰ παράγῃ τοὺς ἡθικοὺς σκοπούς καὶ τὰ ἡθικὰ ἀξιώματα ἐκ τῆς γνώσεως καὶ ἐκτιμήσεως τῆς σχέσεως καὶ τῆς ἀλληλουχίας, ἥτις ἐπικρατεῖ εἰς τὸ Σύμπαν. Ἐκ τῆς ἐν τούτῳ ἐπικρατούσης τάξεως καὶ ὀρμονίας παράγει τὴν δικαιοσύνην καὶ ὀρμονίαν, ἥτις πρέπει νὰ ἐπικρατῇ εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον, τὴν ὀρμονίαν ἡ ὅποια πρέπει νὰ βασιλεύῃ καὶ εἰς τὴν ἀτομικὴν ψυχὴν, ἥς ἔκαστον τῶν μερῶν, ὅπως καὶ ἐκάστη κοινωνικὴ τάξις ἐν τῇ πολιτείᾳ, ὀφείλει νὰ πράττῃ τὸ «καθ' ἑαυτὸν» ἐντὸς τοῦ κύκλου τῆς ἀλληλεξαρτήσεως του.

Ο Πλάτων, ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ἔννοιαν καὶ πρὸς τὸν ῥηθέντα σκοπόν, ἐπαναλαμβάνει τώρα καὶ ἀναπτύσσει θεωρίας ἐκ τῆς

παλαιοτέρας Μεταφυσικής, ένωνων τὰ χωριστά νήματα τῆς μέχρι τῆς ἐποχῆς του ἐπιστημονικῆς ἔξελίξεως, εἰς κοσμολογικάς καὶ ἀνθρωπολογικάς θεωρίας. Αὗται κατ' ἀνάγκην πλέον ἀντιπροσωπεύουσι τελεολογικάς ἀντιλήψεις περὶ κόσμου καὶ ζωῆς, ὅχι μόνον διότι ἡ ὅλη ἀρχαία Ἑλληνική πνευματική ζωὴ εἶχε χαρακτήρα τελεολογικὸν καὶ νοολογικὸν λόγω τῆς ιδιοτυπίας της καὶ τῆς κατεύθυνσεως πρὸς τὸ σκόπιμον πάντοτε, ἀλλὰ καὶ ἐκ λογικῆς συνεπείας, διότι ἐάν πρόκηται οἱ σκοποὶ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου νὰ καθορίζωνται διὰ τῆς γνώσεως τῆς σχέσεως καὶ ἀλληλουχίας ὅλων τῶν ἀντικειμένων τοῦ Σύμπαντος, τότε καὶ ἡ ἀλληλουχία αὐτὴ κατ' ἀνάγκην πρέπει νὰ λαμβάνηται ὑπὲρ ὅψιν ὡς σκόπιμος.

Τελεολογικὴ δύμως καὶ εἰς τὴν σκοπιμότητα βασιζομένη ἀντιλήψις περὶ κόσμου καὶ ζωῆς εἶναι κατὰ βάθος θρησκευτικοῦ χαρακτῆρος. Διὰ τοῦτο λοιπόν, ἐνῷ ἡ Προσωκρατικὴ ‘Ἑλληνικὴ φιλοσοφία καὶ ἐπιστήμη εἶχεν ἀπομακρυνθῆ τῆς Θρησκευτικομυθολογικῆς ἰδεολογίας, καὶ ἡ διαφωτιστικὴ ἐπιστήμη τῶν Σοφιστῶν καὶ τοῦ Σωκράτους ἐτήρει ἀδιαφορίαντινὰ ὡς πρὸς τὰς θρησκευτικὰς ἀντιλήψεις, ὁ Πλάτων δημιουργεῖ ἐπαφήν σταθεράν πρὸς τὴν Θρησκευτικὴν συνείδησιν. ’Απὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς μάλιστα δημιουργεῖ καὶ ίδικάς του ἀντιλήψεις καὶ ἀκολουθεῖ ίδίαν κατεύθυνσιν. Τὸ ἐπιστημονικὸν ἐνδιαφέρον, ἡ γνῶσις, συνδυάζεται τόσον πολὺ παρ’ αὐτοῦ πρὸς τὸ Θρησκευτικόν, πρὸς τὴν πτίστιν, ωστε κατ’ ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἐπικρατούσας τότε σχετικὰς ἀντιλήψεις, νὰ δικαιλογῇ καὶ νὰ ὑποστηρίζῃ δογματικῶς ὡρισμένας Θρησκευτικὰς ἀντιλήψεις χρησιμοποιῶν αὐτάς ὡς ἀπόψεις καὶ μέρη τοῦ μεταφυσικοῦ αὐτοῦ Συστήματος. Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Πλάτων παρουσιάζεται ὡς πρῶτος ἐπιστήμων Θεολόγος καὶ ὡς τοιούτος ἐπιδρᾶς κατόπιν εἰς τὴν Θεολογίαν. Οἱ Πατέρες τῆς ‘Ἑλληνικῆς Χριστιανικῆς’ Ἐκκλησίας, ὃσον καὶ ὁ ἵερὸς Αὔγουστίνος, παρουσιάζουσι σαφῆ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Πλατωνικῆς φιλοσοφίας.

Διὰ τοιούτων καὶ ἄλλων συσχετίσεων ἡ Πλατωνικὴ φιλοσοφία ἔκτείνεται εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς καὶ ἐπιβάλλει τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν καὶ γνῶσιν. ‘Ο πόθος τῆς ἀνόδου τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος εἰς ἀνωτέρους δρίζοντας πραγματοποιεῖται καὶ ἡ ἀνθρωπότης ἱκανοποιεῖται μὲ τὴν διαπίστωσιν ὅτι διὰ τὸν πνευματικὸν ἀνθρωπὸν καὶ τὴν πνευματικὴν ζωὴν ὑπάρχουν καὶ ἴδεωδεις σφαιραὶ εὐδοκιμήσεως καὶ εὐδαιμονίας.

‘Η εἰς τὰ κατὰ τὴν φύσιν ἔξ αλλου ἐμβάθυνσις τῆς Πλατωνικῆς

φιλοσοφίας προλειαιάνει τὴν ὁδὸν τῆς προσόδου τῆς Ἐπιστήμης. Δὲν είναι ἄγνωστος ἡ ἐπίδρασις, τὴν δποίαν ἔσχον αἱ Πλατωνικαὶ θεωρίαι εἰς τὰς ἐρεύνας κατὰ τὴν Ἀλεξανδρινὴν περίοδον καὶ διὰ τούτων καὶ εἰς τὰς ἐρεύνας διὰ τὰς ἀνακαλύψεις τῶν φυσικῶν νόμων κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους (Κοπέρνικος, Κέπλερ, Γκαλιλέο). Ὁ ἔχων ὑπ’ ὅψιν τοῦτο, καθὼς καὶ τὴν ἐπίδρασιν, ἢν ἡσκησεν ὁ Πλάτων εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν νεωτέρων πολιτευμάτων (Montesquieu), καὶ τὴν ἐπίδρασιν ἢν ἀσκεῖ πάντοτε εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀναγνώστου τῶν ἀριστουργηματικῶν συγγραφέντων διαλόγων του, είναι εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμήσῃ δօφν καὶ δπως πρέπει τὴν ἀμείωτον σημασίαν καὶ σπουδαιότητα τοῦ Πλάτωνος διὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ διὰ τὴν ξωήν.